

OBZORNIK

PISMA IZ MONTPARNASSEA

I

Pariz, januarja 1932.

Plodna moč in izrazitost velikih doživetij je v mnogočem odvisna od svobodno razgibanega vzdušja, v katerem človeški duh lahko nemoteno snuje in ustvarja, kjer se more sproščati in nevezan razgibavati. Stremljenje po prostosti duha, po širini obzorij, po globini izživljanja poraja v sebi kali novih lepot in resnic. Prehod iz ozko omejenega kraja v veliki svet je v začetku morda poln bolečnih nesoglasij, oksimoričnih začudenj in neskladnosti, toda kakor v nenadnem razodetju se nato razprostrejo pred ostrmelimi očmi omotične brezmejnosti daljnih ciljev, lepote novih duševnih bogastev, nepreračunljive razsežnosti občutij in vzvalovljena mogočnost stvariteljskih sil. V slednjem živčnem vlaknu svojega prerujenega telesa čuti človek opojnost velikih stvariteljskih vzletov sveta, smeri njegovih naponov, moč njegovih idej, ritem njegovega hotenja, zvok njegove besede, vonj barve, mir nemira, trenutnost večnega in večnost trenutka.

Daleč kakor v neverjetno verjetnost je utonila sedaj preteklost življenja, ki se, vklenjeno v ozkost brezplodnih kavarniških šepetanj, razsojanj in obsojanj, ni moglo osvoboditi usodnosti miljeja, kjer se pošastno plazi jekleno neprodurna ljubljanska megla, se leno vali preko ulic, mimo hiš, mimo čuvstev in idej in zaudarja po prestani, slabo kuhani hrani, po etičnih in moraličnih predsodkih, po spolzko sluzasti svetosti, po boleznem duševnem samotrpincenju z idejami onstranskih večnih praznot. — Mehko zimsko solnce sije sedaj vame in življenje se mi smehlja v obraz naivno kakor otrok, iz dna čiste duše, iz dna svobodne polnote. Mehkoba čistih zračnih jasnin lije vame. Tu niso brezmiselno zarisali meja dobrega in zlega votlooki farizeji, mahničevci, malo-meščanski enakopravneži in nesvobodni svobodomisleci. Duša mi brez črnih predsodkov sledi drznim naponom duha, smehlja se strmi v zadnje cilje življenja, ki so jih tako brezstidno oskrunili pobožni ozkosrčneži, da lažje odrevenevajo v mračnih in mrzlih katakombah kodeksov, med protislovji dovoljenega in prepovedanega.

Osvobodil sem se železnih oklepov moralnih predsodkov, ki še danes tako usodno oblikujejo dušo slovenskega človeka, jo usužnjujejo bojazni, praznoti, boleznosti in temi, da se ne more svobodno razkleniti njena rast, da ne more zadihati ostrega zraka polnega življenja. Osrednja poteza naše neznačilne značilnosti so stoletni dogmatični plotovi, za katerimi brez osvežujoče toplote velikega solnca usiha Peter Klepec. Moralični jezuitizem se je vsesal v duše in zatrl vse poskuse osvoboditve duha; s svojim sladkobnim opevanjem onstranske sreče in pravice še danes zastruplja kali novih zavedanj in razmahov. V slednje nehanje, v slednje misel se je priplazila sluzasta kača sholastične apriorne vsevednosti o dobrem in zlu, o resnici in laži, o svetu in nebu, o časnosti in brezčasnosti in ovila naša srca s svojo hinavsko zvitostjo. Priklicala pa je tudi meglo, da laže zastira lepoto sveta in življenja, resnico resničnosti in sedanjosti. Megla se nam je zajedla v smeh, v misli, v obraze, v občutja, v poglede, v obnašanje, v govorjenje; ob karikaturnem tipu svetega

sladostrastneža, ki v nevrastenično erotičnih slah vzdrhteva za zagrnjenimi okni svoje duše, je porodila še brezidejnega svobodomisleca, ki se boji svojih strasti in skrivaj hodi v „tempelj Gospodov“, da bi si ohranil sedež na Njegovi desnici; ustvarila je velike upornike, ki s sklonjenimi glavami hodijo po varnih stezah votlih vprašanj in boječe kličejo podnevi in ponoči Njegovo odrešujoče ime.

Močna in plemenita strast se je potuhnila, zatekla se je v hiše, v najbolj skrite sobe, v najtišje misli; tam se sedaj valja vsa ostudna, puščajoča za seboj oskrunjeno lepoto življenja. Prebuja se v eteričnih pesmih „onstranskih vidcev“, ki svojo erotično žalost neizživete telesnosti namakajo v belih nedrijih bledih angelov.

In življenje onemeva v praznoti, ne morejo ga prebuditi niti boječe izpovedi pesnikov, mislecev, ustvarjalcev, niti brezdušni vzkliki neupornih upornikov. Veliki labodnik je obstal ob slapu vidovih zarij in molči. Ali je prišel do svoje podobe, do svoje besede? Ostrovidni esteta se je vrnil domov, kjer nemoteno uvršča slike poznih spoznanj in mu ni treba več govoriti. Pesnik pod svodom nepadajočih zvezd je vzkliknil vase, a iz prazne globine ni bilo odgovora. Baročno nališpani besednik se trpinči v dolgih nočnih pogovorih z močnim bogom in trpko bridko sega v prazno. — Hrupni blagovestniki štejejo električne žarnice, goreče v beli dan, in mislijo na dobre vlake, ki ne pripeljejo nikamor. In vsi ti almanahovci, idejni sprevodniki, moralni ognjegasci, estetični natakariji — — —

Kako daleč so nocoj vse te lepe slovenske gredice in poti, varno speljane po naših blagoslovljenih poljanah, tihe, nedeljsko praznične — —

Zgodnji zimski mrak se nevidno vlega na strehe, na bulvarje, v brezciljno, svobodno vrvenje ljudi sijejo svetli prameni luči, se mehko prelivajo preko predmetov, se sproščajo v divje vrvenje zblaznelih avtomobilov, električnih voz in izginevajo v neznane smeri. Rdečkasto vijoličasti svetlobni odboji na temotnem nebu so kakor pretajna žarenja mogočnih ognjev, gorečih v osrčju sveta.

II

Pariz, februarja 1932.

Pot v veliko svobodo vodi mimo ognjenih očiščevališč duha, mimo samotnih ur razglabljanj, samorazkrajanj in samozatajevanj. Nad samim seboj sloniš takrat kakor nad brezdanjim prepadom in prisluškuješ snovanjem lastnega bistva. V tvojem razbičanem obrazu so zarisane muke neprespanih noči, čakanja novih, še nespočetih zarij in tvoje izkrvavelo srce oledeneva od mrzlih krikov neprestanega izpraševanja. Nad vsemi spoznanimi in nespoznanimi resnicami si onemel in ničesar več nimaš, kar bi lahko zaupno daroval človeku ob sebi, kar bi mu lahko razkril kot najvišjo skrivnost v življenje. Samemu sebi si protirečje, ujetnik si svojega stremljenja; na ciljih brezciljnega stojiš, na mejah brezmejnega, na temeljih neutemeljivega. Nad vso oboževano dograjenostjo predmetnega in nepredmetnega sveta se je razklal tvoj razum. Odstrl si častitljive zastore pred velikimi mističnimi skrivnostmi: Svetlobe in Teme, Resnice in Laži, Dovoljenega in Prepovedanega, Dobrega in Zlega, Resničnega in Slutenega, Sedanjega in Prihodnjega, Življenja in Smrti in se zazrl v brezmejna, nepreračunljiva in neopredeljiva ozadja njih pravih smislov in ne-

smislov. Doživel si neprestano porajanje stoobrazne resnice in brezbrežnosti Vidnega in Nevidnega in njeno okamenjevanje v sfinge zakonov in zapovedi, ki naj jih človek malikuje s prepričanjem in spoznanjem.

Nad vsemi svetimi ideali svojih češčenj, nad brezštevilnimi omedlevanji svojih strasti si moral zdvomiti, da si lahko odkril samega sebe. — V omamnih objemih ženskih teles si doživel sladke nakane hlinjene opojnosti, lažnivega čuvstvovanja. V mrtvaški pesmi zvonov si zaslutil brezkrvno melanholijo svoje strahopetne bojzljivosti. In še celo telo ti je bilo usužnjeno stoterim zasedam čutil. V slednjem vlaknu telesa ti je bil vžgan pečat privzgojenih laži in predsodkov, ki si jim žrtvoval svojo najosebnejšo resnico. Spregledal si komaj slutene zvijače svoje duše: podedovana sumničenja, obsojanja, odvratnosti, nerazumevanja, omalovaževanja; povzdigovanja hvale, slavospeve; segel si do dna svojih skritih samodopadajenj, zamolčanih in zatrtih čuvstev in misli, smehov in jokov.

Šele tu se ti je razklenila moč ustvarjalne sprostitev, se ti je razodela lepota preropenega duha. Nič več ne umiraš v bolnih slutnjah bledeh bojzani, nič več ne odrevenevaš nad strogimi evangeliji dogmatičnih zapovedi. Svobodno goriš v ognju lastnega odrešenja in poveličanja. Brez strahu šteješ najtanjše utripe srca in doživljaš v njih usodo svojega odmirajočega življenja. Tvoj vonj je postal občutljiv za komaj slutene razgibe daljnih mōrij duha, tvoje oči so kakor čarobni daljnogledi, ki ti razkrivajo šele porajajoče se svetove novih spoznanj za obzorji telesa in duše. In preko časa in prostora si prisluhnil pretajnim besedam genijevih izpovedi. — Do sedaj še nisi vedel, koliko je bilo v tebi še nerojenega, neodkritega, nesproščenega, nerazgibanega, neizgovorjenega in neizpovedanega. Samemu sebi si moral postati prijatelj in sovražnik, samemu sebi odrešenik in izdajalec, da si se dogradil in dopolnil. In še vedno si samomorilec svojih spoznanj, neprestani zanikovalec potrjenega in potrjevalec znikanega, od večnih izpraševanj poveličani Faust, junak svoje slabosti, Don Juan svojih idealov, bolnik svoje moči, zmagovalec nezmagljivega, križani oznanjevalec Resnice, nemirni Ahasver miru — — — —

Noč se mi zdi nocoj kakor sinje zagrinjalo, ki je nalahno spuščeno preko predmetov, in mesečina riše le obrise njih oblik. Mesto, ki sega prav do obzorja, leži tam zunaj kakor nedokončana slikarjeva skica. Šum na bulvarjih se je spremenil v enakomerno, padajočo in rastočo melodijo drvenja, sega mi v misli in čuvstvovanja. Preko streh nizdol vidim kamenite zidove črnega poslopja, ki leži v vsej svoji ogromnosti mrtvo, brezdušno, kakor velikanska zapuščena grobnica sredi sveta — Prison de la Santé — ječa Zdravja. Le tu in tam se zasveti izza omreženih oken drobna luč izgubljenega življenja in ugasne. In kdo je tam, ki ne more v svet, med svetlobo luči in zvezd, ki ne more do sebe? Morda ne vidi tega modrikastega neba niti mesečine, ki se neslišno splazi preko streh kakor bolna slutnja, morda ne sliši govorjenja ljudi, niti pesmi signalnih zvoncev na križiščih življenja? Tako sedim v ječi svoje svobode, v sproščenosti svoje uklenjenosti, jetnik Zdravja in Ozdravljenja sam pred seboj in štejem udarce svoje srčne žile iz dneva v dan, iz ure v uro.

Toda tam zadaj za brezštevilnimi stregami hiš, ki segajo s svojimi navpičnimi stenami v nebo, daleč tam zadaj je razprostrta pod tem nebom majhna, čudno skrivnostna zemlja, napolnjena s krvjo tisočletnega pričakovanja odrešilne ure, opevana, zaničevana in vendar ljubljena. Od tam prihaja k meni

vonj njenih pomladnih polj in travnikov, gozdov in ravnin, večerno zvonjenje iz vasi, izgubljenih v mehkih mrakovih. Zdi se mi, da vidim, kako se je razsul beli prah mesečine na negibne skale gora in kako se blešče samotni grebeni v tej bledi luči. In prav tja v morje sega ta zemlja neupornih upornikov, prostovoljnih ujetnikov svojih verovanj, žalostnih pevcev elegičnih tožb, molčečih junakov svojih slabosti, zemlja, ki je bila prokleta in poveljučana, oskrunjena in odrešena, zatajena in pripoznana, razdeljena in znova zedinjena, zemlja pastirja Petra Klepca in še ne prebujenega kralja Matjaža. — Ječa mojega vstajenja, moje svobode, ječa mojega ozdravljenja. *Anton Ocvirk.*

NOVELA UNGERNA-STERNBERGA „DIE ZERRISSENEN“ IN PREŠEREN

Ungerna-Sternberga novelo „Die Zerrissenen“ omenja Prešeren v pismu Čelakovskemu dne 22. avgusta 1836. v zvezi s svojimi literarnimi načrti: „Ich trage mich gegenwärtig mit einer Erzählung im Style der Zerrissenen herum.“ Ako se pobavimo z delom, ki ga ima Prešeren v mislih, ne storimo tega le zaradi točnejše predstave o njegovih neizvršenih literarnih načrtih; tudi da popolneje pojasnimo ono najbolj zagonetno Prešernovo pismo, s katerim pesnik pošilja Čelakovskemu svoj „Krst pri Savici“, in ugotovimo tedanje njegovo razpoloženje, je morda vredno, da se vprašamo, kaj ga je zanimalo na delu Ungerna-Sternberga.

Ako bo odgovor na to vprašanje pomenil za prešernoslovje le neznamenit uspeh, nas novela v sedanjem trenutku kljub temu priklepa; napisana je ob Goethejevi smrti, ki je v delu močno odjeknila. Ungerna-Sternberga novela ne krije v sebi izrečnih umetniških kvalitete, ne razodeva prvobitnega stvariteljskega duha. Kot pesniško neprežarjena snov predstavlja zlasti odsev dobe. Zato pa pritezajo v njej mnogi pogovori, ki na zanimiv, često ironičen način dajo do izraza nasprotujočim si naziranjem in tendencam dobe, ki v nekaterem oziru spominjajo na naš čas.

I

Aleksander baron Ungern-Sternberg se je rodil 22. aprila 1806. na gradu Noistfer na Estonskem in je umrl 24. avgusta 1868. v Danenwaldeju na Meklenburškem. Študiral je v Dorpatu, šel leta 1829. v Petrograd, leta 1830. v Dresden, kjer je občeval s Tieckom, popotoval leta 1831. z Otonom baronom Stackelbergom po južni Nemčiji in se potem nastalil v Mannheimu, kjer je pripadal krogu kraljice Hortense. Dalje je popotoval po Švici, Zgornji Italiji in Avstriji ter se mudil nekoliko časa v Weimarju. Leta 1841. je bil spet v domovini, izza leta 1842. pa v Berlinu, kjer je občeval z Gutzkowim, Tieckom, Alexisom F. Lewaldom, Varnhagenom von Ense i. dr. Leta 1848. je bil konservativni publicist. V frankfurtskem parlamentu je bil poročevalec za rusko poslaništvo v Berlinu. Zadnja leta svojega življenja je prebil v Dresdenu in na rodbinskem posestvu svoje žene Karoline Luize von Waldow v Gramzowu v Uckermarki.

Danes komaj še znani avtor je bil samo nadarjen zabavni pripovednik, ki se je izšolal pri Francozih in pri E. T. A. Hoffmannu. Bil je aristokrat z nazori izpred francoske revolucije in dolgo časa priljubljen v mondenih krogih. Zato nas osupne, da je bil med prvimi, ki so v literaturo uvedli četrti stan: v nekem

romanu, ki je izšel leta 1845., postane neki plemič delavec, da bi bolje razumel dobo. (Wilhelm Kosch, Deutsches Literaturlexikon, II.; Oskar Walzel, Die deutsche Literatur von Goethes Tod bis zur Gegenwart. 5. Aufl. Berlin 1929.)

Novela „Die Zerrissenen“ je izšla v dveh delih. Naslovna stran prvega dela se glasi: Die Zerrissenen. Eine Novelle von A. Freiherrn v. Sternberg. Stuttgart und Tübingen, Verlag der J. G. Cotta'schen Buchhandlung. 1832. Knjiga je posvečena baronu Otonu Stackelbergu in nosi pod posvetilom datum „Mannheim, im Frühling 1831“, ki je vsekakor napačen, zakaj v knjigi se že omenja Goethejeva smrt. Drugi del ima naslov po glavnem junaku „Eduard“ in nosi letnico 1833.

Fabula novele je naslednja: Knez Lotar, muzikant Massiello, neki opat, mladi slikar Edvard in še nekaj drugih prijateljev živé v rezidenci neke nemške kneževine precej razposajeno življenje. Knez Lotar je slabič volje. Svoje kneževske neveste ne ljubi. Že eno leto traja njegova ljubezen do precej plitke, a lepe Jokonde. Tedaj pride na Lotarjev dvor kneginja nevesta in z njo vred dve dami. Dami prirejata na dvoru nekake mistične čajanke in večerne krožke. Knez Lotar se nenavadno spremeni. Razširi se glas, da namerava zapustiti prestol in z mlajšo od obeh dam, Magdaleno, ustanoviti versko sekto. Vse skupaj da je spletko sosednjega dvora, ki bi knezu rad preprečil poroko s kneginjo in ga spravil s prestola.

Glavni junak novele Edvard dobi v dvoboju težko rano. Med boleznijo nekoč globoko zaspi. V snu začuje uspavanko; ne daleč od sebe uzre postavo svoje matere, ki ima obraz odvrnjen. Edvarda prevzameta groza in genotje obenem. Igra se z lutkami. Rani si prst ob žebliček in s krvjo onesnaži lutke. Lutke zrastejo in se zbero okrog Edvarda, ki v njih spozna svoje znance. Vsak ima ogromno kapljo krvi na obrazu in na obleki. Edvard se zgrozi in pokliče mater. Ta se obrne. Njen obraz je čudno tuj. Hoče k njej. Tedaj začuti mrzel dotik in dekliška roka mu dá preko rame listek v prsi. Edvard se zbudi, rana na prsih mu je odprta, iz obvez pade listek, na katerem je zapisano: „Naveličanost, mrz in prezir uklepajo srce, ki je rojeno za ljubezen, svobodo in krepost. O da bi hodil za menoj, mladenič!“

Čez nekoliko tednov knez neznano kam odide iz rezidence. Kneginja rahlo zboli in odide na neki knezov gradič. Edvard dobi poziv, naj pride na gradič in naslika Magdaleno, kar je nekoč obljubil knezu. Ko stopi Edvard v knežjih prostorih v dvorano, ostrmi: v dvorani zagleda žensko postavo, odvrnjeno od njega, kakršno je videl v sanjah. Ko se ta obrne, spozna kneginjo. Vstopi Magdalena, kneginja izrazi željo po njeni sliki. Edvard začuti globok odpor do Magdalene. To ji dá med slikanjem tudi čutiti. Magdalena se pa nekega dne menda zaradi njegovega vedenja nezavestna zgrudi. Edvard spozna, da ljubi. Odslej se shajata vsak dan. Edvard na njeno prigovarjanje priseže, da bo živel za Boga, za domovino, za svobodo zatiranih narodov in za najplemenitejše pravice človeštva. — Medtem se razširi glas, da je knez Lotar užalil svojo nevesto in da se njuna zaroka razdre. Kneginja res zapusti gradič. Magdalena se ob njenem slovesu ne prikaže. — Nekega večera Magdalena naznani Edvardu, da je prišel čas, ko naj se njuni načrti uresničijo. Izroči mu pismo, da bi ga ponesel nekemu generalu v rezidenco; pisma ne sme odpreti. Ko Edvard odide od nje, sreča v poltemi postavo v kroju minulih dob.

Že poprej je čul, da v gradu straši. Polasti se ga sum, povrne se, in ko odpre vrata Magdalenine sobe, vidi, kako se je knez pravkar izvil iz njenega objema.

Edvard po tem dogodku hudo zboli. Ko za silo okreva, ga doleti novo razočaranje: ko odpre pismo, ki mu ga je izročila Magdalena, najde v njem naslednje besede: „Dragi stric! Prinašalca tega pisma Vam pošiljam kot človeka, ki sem ga pridobila za našo stvar in ki ga lahko porabite povsod, samo tam ne, kjer gre za premetenost, zakaj odkrit in neroden je kakor otrok. Knez se je ločil od prestola in kneginje in gre v azil, kjer nam ne more več škodovati. Ako pride to pismo v neprave roke, bomo že zdavnaj na varnem, in znebila se bom nadležneža, čigar nagnjenje me začenja zdaj, ko sem ga dosegla, dolgočasiti; žeja me po novem delokrogu.“

Tu se konča prvi del. Nadaljevanje novele ima naslednjo fabulo: Edvard spremi neko staro bolno gospo v gore v neki samostan, kjer je prebila mladostna leta in kjer želi umreti. V samostanu se gospa snide s staro prijateljico opatinjo.

Iz ust neke nune izve Edvard vso povest njenega prijateljstva. Že stari grajski hišnik mu je pripovedoval strahotno zgodbo o bogokletni smrti Lotarjevega očeta Sigismunda, enega največjih razuzdancev svoje dobe. Vsi so zbežali od njegove smrtne postelje, le neka lepa plemenita gospa je zdržala do konca. Tu pa izve Edvard, da je bila princesinja Serena — tako je bilo posvetno ime opatinje — določena za soprogo knezu Sigismundu. Ta pa je dajal prednost njeni prijateljici. Serena je opazila nagnjenje svoje prijateljice in odšla v samostan. Ko je Sigismund to zvedel, se je vnel za Sereno. Kot prej Serena, se je zdaj njena prijateljica žrtvovala in podpirala njuno ljubezen. Toda princesinja Serena je odklonila knezovo snubitev, čeprav bi bila še zmeraj lahko zapustila samostan.

Čudni so pa nadaljnji odnosi med osebami. Stara gospa nekega dne odkrije Edvardu, da je Magdaleno napačno sodil: ona da je sestra Lotarjeva in hči opatinje. Dasi se še tako upira smiselnosti značajev, je jasno, da je Magdalena nezakonska hči Lotarjevega očeta Sigismunda in opatinje.

Knez Lotar živi tačas ne daleč od samostana v neki verski sekti. Ker nima dovolj trdne volje, da bi se ločil od nje, se nekega dne usmrti.

Edvard nekega dne piše Magdaleni pismo, kjer jo zaprosi odpuščanja in spomni prisege ljubezni, ki jo je prejela iz njegovih ust. Magdalena ga v odgovoru zavrne.

II

Ungern-Sternberg je dal noveli značilen naslov *Die Zerrissenen* — Razrvanci. Razrvanost je neko posebno življenjsko čuvstvo, ki ima svoj idejni korelat v svetovnem nazoru pesimizma in v filozofiji svetobolja. Friedrich Hirth (*Das literarische Echo*, 15. marca 1918.) je pred leti skušal pokazati, da se kažejo v romanu in drami 18. stoletja le kali in osnutki pravega razrvanca, dokler se pod konec stoletja ne pojavi v Tieckovem romanu William Lowel docela izoblikovan tip razrvanca. Dalje omenja lorda Byrona, čigar Child Harold in Manfred („Sam svoj ugonobitelj sem in ostanem“) predstavljata najpopolnejši izraz razrvanosti, Leopardija, Heineja, Grabbeja, Lenaua, Ungerna-Sternberga, Schopenhauerja in nekatere manj važne avtorje tridesetih let minulega stoletja, ki so prava doba razrvanosti. Hirth orisuje razrvančev tip

z naslednjimi besedami: „Ni lahko določiti razmejnin, ki ograjajo literarno območje razrvančevega tipa. Le prerade se prelivajo v sosedna območja, v območje melanholika, zanesenjaka, blaziranca, sanjača, čuvstvitelja, hipersentimentalneža, samotnika, obupanca, prenapeteža, ne da bi zategadelj kjerkoli prenehale, ne da bi popolnoma izginile . . . Morda se dá bistvo razrvanca v najgrobejših obrisih očrtati najprej tako, da je zastopnik izključne negacije, da ni le s seboj, ampak tudi s svetom sprt, da njegovo sovraštvo, njegova nejevolja, njegovo zaničevanje in njegov gon po uničevanju niso naperjeni le na vse, kar ga obdaja, ampak tudi na njega samega.“ Tako Hirth.

Idejna analiza dela nam kaže predvsem skrajno aristokratsko-konservativno usmerjenost avtorjevo. Njegovo stališče do fenomena razrvanosti je negativno. V razrvanosti, ki se kaže v idejni neenotnosti dobe, v rastočem razkroju obstoječih družabnih oblik, v miselni in čuvstveni razdvojenosti in nestalnosti posameznikov, vidi avtor pogubno zlo, znamenje nevarne destrukcije, ki izvira iz pomanjkanja volje, iz pomanjkanja velike osebnosti. Na temno sliko dobe meče senco še vtis Goethejeve smrti. Delo je napisano tik po Goethejevi smrti, preveva ga zavest o epohalnosti dogodka. Ob pojmovanju Goethejeve osebnosti in njegovega dela se izklesujejo nazori, ob tolmačenju in ocenjanju njegovega pomena se razhajajo smeri generacij.

Ungernu-Sternbergu je Goethe predstavnik aristokratskega sveta, zadnji veliki glasnik reda in legitimnosti. Zanimiv je duhoviti ironični govor muzikanta Massiella, ki izzvani v kritiko dobe: „Nesrečni duh, miruj, ne bomo Te prebujali! Hodi v zamaknjenjih in bolečinah in dviguj se v ozarjenost! Kako? znova naj Ti damo prenašati breme svoje bede, znova naj Te ranimo s tisočeriimi bodicami graje in hvale? Prokletstvo usode, ki Ti je naklonila veličino, si nosil z dostojanstvom; nisi kot prostaške duše povračal hvale s hvalo, pomneč zakonov najvišjega duha, si hvalil te, ki so Te zavidali, in ako Te je bila majhna zavist, sam si ji nastavlil drugo lice, da bi spoznali Tvoje božanstvo na trpinčenjih, ki so Te doletevala. Dà, ne otrešaj ovenčane glave, — tako, tako si ravnal. Nisem bil v čredi, ki Te je obdajala, ko si prvič vpričo sivih judovskih brad stare Nicolajeve šole propovedoval novo besedo o duhu, ko si z železno Goetzovo pestjo očistil tempelj; bil pa sem zraven, ko so od Tebe zahtevali zemskega kraljestva, in si jim Ti dal nebeško kraljestvo svojega Fausta. Dà, veliki mrtvec, ne priklicujemo Te, saj Tvoja smrt je naše življenje! Trpeli in vzdihovali smo pod Tvojo žarečo veličino; nič ni tako neprijetno, kakor prenašati veličino, in to breme si nam obilno natovoril. Naše življenje je bilo večer proti Tvoji luči, in tisti, ki so Te hoteli najstrupeneje pobijati, so Te hvalili! Ni prijetno, biti prezrt, in mi smo bili prezrti! Zategadelj Te gotovo ne prebudimo, stara ovenčana glava! Spavaj mirno v grobnici Njegovega kraljevskega visočanstva velikega vojvode weimarskega! Ni dvoma, naše stoletje je milo in uvidevno; ne prebuja mrličev, zlasti velikih ne! . . . Dà, pozabljen si! Zagotavljamo Ti, da si pozabljen! Iz vse duše se veselimo, da smemo naposled vendar tudi kaj pozabiti, ko si moramo zapomniti toliko stvari, in pri Tebi smemo, ker si velik; je celo dolžnost, ki obvezuje vse male duhove in ki jo bomo verno izpolnili. Nič, nič naj nas ne spominja nate, celo nova izdaja Tvojih del pri Cotti ne! Radujte se, zemeljski milijoni! Nimamo več česa občudovati, ne česa oboževati; stari plemeniti pevec je

mrtev! Ni več razlike med stanovi in duhovi; vsi smo majhni, srečni, svobodni in enaki! O blaženo stoletje!“

Razrvanost vsake vrste je treba premagati s krepko voljo, šibak je, kdor ne premaga ali vsaj na zunaj ne prikrije — v tej misli je izražen avtorjev pogled na svet. Poudarek zunanje forme je v skladu z naziranjem, čigar življenjski in kulturni ideal je Francija Ludovika XIV. Pod tem vidikom dobi novela pravo osvetlitev. Delo se začne s pogovorom, v katerem skušajo udeleženci drug drugega prekositi s strahotnostjo svoje predstave o koncu sveta, konča se pa s šaljivim ovenčanjem dobrodušnega uživača opata, ki je v tem raztrganem času zaspal ob čašici punča. „Stoletje idej je zelo neudobno stoletje, in na vsak način dajem prednost stoletju užitka“, pravi drugje neki učenjak. Jasna postane tudi vloga zagonetne Magdalene. Magdalena, ki „je ugledala luč sveta samo po moralni šibkosti nekega brezvestnega moža“, neha ljubiti Edvarda tisti hip, ko v njem odkrije moralno šibkost, obstoječo v tem, da je prisegel idealom, ki so mu bili dotlej tuji. Moralno šibkega kneza Lotarja je pregnala s prestola. Avtor, čigar politični ideal je nekak prosvetljeni despotizem, dá opatinji spregovoriti naslednje besede: „Šibkost je često hujša kot podlost, vsaj pri regentu. Volja obvladuje narode, trdni volji ni nič nemogočega, toda slabič, omahljivec požene sebe in druge v pogubo. Moralna šibkost vladarjeva je pravo zlo narodov, netivo revolucij.“ Lotarja je Magdalena spravila v neko svojevrstno versko sekto. Vsakega novega člana krsti krstitelj sekte s tem, da ga nekolikokrat potopi v reko. Kopanje v vodi je sploh važen del obredja. Njih sožitje je — komunistično: nihče ne sme imeti več lastnine kot drugi. Knez Lotar živi tu s spremenjenim imenom pod oblastjo brivca Elije. Edvard pride nekega dne do njegove koč. Lotar ga povabi k sebi, Elija tega ne dovoli. Lotar se razsrdi in zapodi brivca. Elija res pobere svoje stvari, tedaj pa ga knez vpraša: „Kam, Elija?“ Elija odgovori: „Zapustim Vas; povedati hočem našemu preroku, da ste postali kreposten mož, ki nas ne potrebuje več.“ Knez se nato po kratkem notranjem boju pokesa in reče: „Ne zapusti me, Elija, odpusti, ako sem Te žalil. Čisto prav imaš, pogovor z onim prijateljem bi me sedaj samo zmedel...“

Avtor pomena sekte nikjer naravnost ne tolmači, vendar se dá iz tega in podobnih scen razbrati. Knez Lotar je slabič volje in zato je moral s prestola. Zdi se, da je prav v preizkušanju moralne moči smisel te najbrž le navidezne verske sekte. Moralno šibki ljudje so človeštvu škodljivi, treba jih je torej iztrgati iz človeške družbe. To se zgodi na ta način, da se pritegnejo v sekto. In to je pomen in smisel nesmiselnosti, katerim se morajo člani sekte podvreči: le kdor je vreden, da živi med svetom, bo te nesmiselnosti kot take spoznal in imel dovolj moči, da se odloči od sekte. Vsekakor svojevrstna sekta: njeno nalogo izpolni le tisti, ki se ji izneveri. O tem nas potrjujejo tudi naslednje opatove besede. Opat in Massiello, ki nista vedela za nove prekrščevalce, sta se šla nekega dne kopat v njihovo reko. Krstitelj sekte misli, da sta dva nova vernika in ju nekolikokrat potopi v vodo. Neprostopvoljna krščenca mu le iztežka uideta. Opat pozneje komentira dogodek z naslednjimi besedami: „Sekta začnja polagoma kopneti, preroki in čudodelniki se redčijo, in čim bolj se širi pamet onkraj gorá, tem bolj tišče tu v abotnost in zategadelj se morajo seveda oprijemati tako obupnih pomočkov. In res ima tudi to zlo svojo dobro stran. Prenekateremu šibkemu značaju, ki je do te minute dvomil,

h kateri srenji prav za prav spada, se zgodi kot nalašč, da mu na sprehodu na glavo zvrnejo neko religijo tako rekoč odzad — če si jo namreč pobliže ogleda, spozna, da je prav tista, ki jo je iskal in želel.“

V smislu svojega aristokratskega konservativizma avtor obravnava verske, politične, socialne in kulturne probleme. Njegov politični ideal je, kot smo videli, prosvetljeni absolutizem. Ungern-Sternberg odklanja osvoboditvene pokrete zatiranih narodov in stremljenje po izenačenju stanov. Smeši saint-simoniste, „ki streme po skupnosti denarja in žensk“, in se obrača proti liberalcem. Z istega stališča presoja religijo: pobija tercijalstvo in sektantstvo kot destruktivne sile svoje dobe, a prav tako svobodomiselstvo in ateizem. Tudi v verskem oziru mu gre za formo, črka mu je prav tako važna kakor duh. Samostansko življenje mu je simpatično; govori tudi o „protestantovski ideji samostanskega življenja“.

III

Raztrganost je neko osnovno duševno in življenjsko dejstvo, neka duševna razpoloženost, neki odnos do samega sebe in do sveta. Umetnost, kateri postane to duševno razpoloženje osrednje doživetje in gibalo, je — po Sternbergu — romantika. Kot zastopnik romantičnega umetnostnega gledanja nastopa stari Otfried. Ta definira pojem romantike takole: „Po mojem naziranju je osnova romantičnega *skrivnostnost*, obe glavni opori ljudska vera in študij narave, namen pa obče človeško zanimanje. Tu poudarjeni religiozni moment romantične umetnosti v nadaljnjih izvajanjih se razvije, ko pravi, da je krščanstvo, „ker sloni na skrivnosti, še celo ustvaritelj romantične poezije“ in ker stremi od danega pojava v transcendenco. In ko nekdo vzdikne: „Meni se zdi, da je vsako razrvano, s seboj v razdvojenosti živeče čuvstvo že naprej imenovati romantično“, mu Otfried pritrdi: „In tudi je, kolikor se v razrvanosti že skriva kal religiozne rasti, ki stremi navzgor v veri ali gineva v temnem zanikavanju; romantični pesniki so izvedli obe smeri.“ Pojmuječ umetnino kot nekaj organskega, se obrača proti klasicističnemu posnemanju antike: „Duhu niso mogli ukazovati, formo so pa lahko posneli; posneli so jo, pri tem pa pozabili, da je kot posoda prikladna le za poseben sad in da je bedasto, ako najprej stvorimo posodo in šele v njo izdelamo sad, namestu da bi živ gon stvoril posodo po sadu.“ Umljivo je, da mu ne ugaja francoska poezija, ki da je vrh tega še brez občečloveškega interesa. Francozi niso romantiki, „ker so se v svojih pesnitvah bolj ali manj oprijemali vsakokratnega časovnega interesa. Spočetka je bila njihova muza sužnja dvora, zdaj pa je, kar je še hujše, dekla političnih strank“. Otfried je prepričan o avtonomnosti poezije in o njeni vzvišenosti nad vsakdanjostjo. Navdušeno občuduje Goetheja, čigar smrti ne more preboleti.

(Konec prih.) — Peter Pajk.

KNJIŽEVNA POROČILA

Wl. St. Reymont: Kmetje. I., II., III., IV. Poslovenil Jož a Glonar. Izdala in založila Slovenska matica v Ljubljani 1929/30/31. Strani 257 + 286 + 362 + 304.

V izvirniku nosijo Kmetje podnaslov: sodobna povest. To je eno najznamenitejših naturalističnih del v svetovni književnosti.

derne in je zvenela z njo. Njen klic niso bile fanfare na bojni pohod, bila je tiha, vesela pesem pomladnih jutur, ljubeck dih iz malega jezera.

Najine poti se niso križale nikdar. Da bi se ne bilè tako dvakrat strašno, prav sedaj.

Milena Mohoričeva.

PISMA Z MONTPARNASSEA

III

Pariz, v marcu 1932.

Ali niso vsi naši vzponi v svobodo v zadnjem bistvu vendarle odvisni od duševnih moči naroda, iz katerega smo izšli? Ali ne nosimo na vseh križpotjih, na vseh „cestah“ življenja vidnih, v meso in v dušo vžganih znamenj svojih usod in poslednjih ciljev, ki so bili in bodo: molk, pričakovanje, ponižnost, vdanost, nesvoboda? Ali ni naše življenje izpolnjeno zgolj v srečavanjih s samimi seboj, z neprestanim prepoznavanjem lastnih izmučenih obrazov in v njih nam razodete resnice? Ali se nam ne zdi svoboda nekaj povsem nedosegljivega, neopredeljivega, neizpovedljivega, nerazumljivega, v nas samih še nedoživetega, nespoznanega, našemu značaju tujega in nasprotnega? Vsi naši miselni, pesniški in ustvarjalni razgibi bodo morali tedaj brezupno usihati med strogo dognanimi, v simbolnih podobah in vizijah izpovedanimi, s stoletji izpričanimi „resnicami“ o bistvu našega življenja in duše? Ali so vsem velikim vzletom bodočega slovenskega genija že v kali dosojene meje, preko katerih se ne bo mogel dvigniti, se ne bo mogel dograditi?

Ali ni bil že skrajni čas, da smo spoznali tragičnost slovenskega človeka, usodnost njegovih življenjskih simbolov, iz katerih ni rešilnih poti v široki svet, da smo doživeli, kako nam je na dnu vseh hotenj že od prapočetkov brezobzirno zavisen poslednji cilj, kako brezupno je stremeti preko teh strogo začrtanih slovenskih duhovnih krogov v neobhodna kraljestva nove resnice, veselja in sreče? Ali ni nespametno upati v preporod, v preoblikovanje našega življenjskega nazora, v prerojenje slovenskih simbolov, v nove cilje? Ali nam ni Bog ukazal iskati srečo v trpljenju brez nehanja, svobodo v odrešenju onkraj groba, onstran „doline solz“, onstran „življenja — ječe“, onkraj ponižanja in razbolevanja?

Tako se je spočel ob dialektiki slovenskega katolicizma slovenski pesimistični fatalizem, tako se je rodilo neomajno spoznanje o tragediji slovenstva. „Kdor piše zgodovino našega naroda — ne tisto oficialno zgodovino, ki se peča z zunanostmi —, piše prva dejanja tragedije; glavni junak je pasivna natura, — pravijo, da take nature ne sodijo v tragedijo, toda esteti so abotni ljudje. Ekspozicija je tako jasna in konflikt tako navaden, da je katastrofa neizogibna, če se Bog ne usmili tega klavrnega junaka.“

In tako smo zaverovali v pasivnost našega značaja, v temo, v bolečino, v mraz, v nemoč, v grozo, v nemir, v elegičnost, v pričakovanja nedečkanega odrešenja, v patos mesijanskih žalostink, v disonančne vigilije o nadzemski sreči, v klanec beračev, v solz prepolno Kurentovo pesem, v tuberkulozno ozračje od hrepenenj okostenelih Poljancev, Dionizov, Mrv, Nin, popotnikov, umetnikov in Jernejev, v starikav obraz Petra Klepca, v žalost, v prostovoljno suženjstvo, v molčanje, v hiperbolične simbole junakov brez volje, v odmiranje, v smrt kot poslednjo rešiteljico iz blata, dežja in še mnogih in premnogih

nadlog. Tako smo postali hlapci svojega hlapčevstva, strahopetci brezobličnih strahopetnosti, ujetniki simbolnih ječ. Kaj je lepo, smo se vprašali? Lepa je žalost, smo si odgovorili. Kaj je resnica, smo se vprašali: Resnica je v hrepenjenju po nedosegljivem, v čakanju neizpolnjivega, v nečem, kar je neizpovedljivo, smo si odgovorili. In žalost je postala veselje, tema dan, mrak jutro, oklevanje moč, bolezen zdravje, ječa svoboda, sovraštvo ljubezen, zavist spoštovanje, potuhnjenost odkritost, kletev molitev, hlimba svetost, hvala zaničevanje, podiranje dograjevanje, žalostinka pesem, sentimentalnost moškost, cagavost odločnost, smrt življenje. Stvarnost se je pomaknila v nestvarnost, v nedosegljivost in neizvedljivost. „Veličastno delo je pred tabo, ali če stopiš korak naprej, se umakne tudi delo; nikoli ga ne dosežeš, nikoli ne dovršiš... Kakor človek, ki hodi po ravni cesti o polnoči in se skuša z luno: hiti in tudi luna hiti med oblaki, obstane in tudi luna obstane; ne prehitiš je nikoli... Take načrte nikdar začetih in nikdar dovršenih del pošlje Bog v tolažbo nesrečnim ljudem, tistim pasivnim junakom, ki jih življenje ubija, ker ga ne razumejo.“

Ta sentimentalni pesimizem, tega mračnega vampirja, ki nam ni izpil le poslednje kaplje krvi iz src, ampak nam je tudi izsesal poslednji sok resne volje iz telesa, tega onstranskega „kragulja“ smo imenovali slovenski idealizem, imenovali smo ga vero v neomadeževano nebeško kraljestvo, katero je Bog pripravil revnim, lačnim, teptanim, zasužnjenim, gobavim na telesu in bolnim na duhu, ovcam brez lastnih staj in pastirjev. Psihološki učinki tega verovanja so obdali naš predstavniki svet, ki se odzrcalja v pesmi, v govorjenju, v besedju, v kletvi, v rotenju, v političnem govoru, v gospodarskem modrovanju, v celicah, v sobah, v predmetih. Vse okoli nas še neprestano izdihava zadušni vonj po preperelih čustvih, sanjah, idealih, resnicah in mislih, izdihava vonj po svetem kadilu, ki je obdajalo naše simbolne procesije po blatnih in mračnih kotlinah duš. „Visok, nekoliko sključen stavec v obnošeni obleki je nosil spredaj križ iz temnega lesa, stopal je trdno in težko po blatu, da mu je brizgalo čez kolena; oškropljen je bil do vrata, in na nekaterih mestih se je bila že strdila na njegovi obleki blatna plast. Pel je z visokim prijetnim glasom, a poznalo se mu je, da je utrujen; oddehnil se je glasno za vsako tretjo noto. Za njim se je vila dolga vrsta romarjev in romaric; sami stari, sključeni ljudje z upalimi obrazi in vdrtimi, trudnimi očmi. Vsi blatni in oškropljeni, z rožnimi vencami in culami na ramah. Njih tresoči, zategnjeni glasovi so se razlegali po ravni samotno in otožno, kakor da bi prihajali z neskončne daljave.

Marija, k tebi uboge reve,
mi zapuščeni vpijemo,
objokani otroci Eve
v dolini solz vzdihujemo. —

To so bili zadnji ostanki: sključena, onemogla telesa, vdani obrazi. Z molkom v roki romajo za križem po blatni cesti; ali njih noge ne čutijo blata in ne kamnov in ne trnja; njih obrazi upadajo, roke omahujejo in noge se tresejo; telo se upogiba in pada, a duša hodi po krasni poti...“

Do poslednjih odtenkov se je tukaj izpovedal slovenski „idealizem“, slikajoč duši „krasno pot“, sanje o nebeški sreči in veselju, a razkrajajoč telo v blatu, trnju in kamenju. Simbol je moral postati karikatura, da se je notranje zaključil;

toda nihče ni videl karikature, videl je le simbol. Na tej čezmerni simboliki koreninijo etični valerji slovenskega idealizma: prostovoljna nesvoboda duha, nesvoboda spoznanja, čuvstvovanja in volje. Moralni princip pa je slednjič nadomestil estetičnega in tako se je organsko dogradila slovenska samobitnost, „samorodnost“. Nestvarnost je postala stvarnost, hiperbolika resničnost, dejstvenost sanje, življenje karikatura.

Dà, naši vzponi v svobodo so v zadnjem bistvu vendarle odvisni od duševnih moči naroda, iz katerega smo zrasli, toda niso odvisni od bledikastega idealizma, od boleznega samozatajevanja, od prostovoljnega jadikovanja, od ranjenih čuvstev, od vere v onstransko srečo, od trpkih odmiranj v „žalostne roke“ nebeških angelov, niso zavisni od simboličnega dežja, trnja in kamenja, od elegizma in samotrpčenja s praznimi strahovi. Dovolj je bilo teme, dovolj zaman prelitih solz, dovolj čakanja, dovolj hrepenenja, dovolj procesij mimo življenja, dovolj jetike, dovolj hlapcev in dovolj ovc. V svoja od hrepenenj prosojna telesa bomo vlili žive, ognjene krvi, opojnega smeha in znova bomo priklicali v nas jasnost, mir, veselje, pomlad, solnce, svetlobo, pesem, pravljico, junaštva duha in volje, tveganja misli in želja, krepkost bojov in smrti.

Naša žalost je postala vesela, krepka, moška. Na klancu ni več teme, ni več razpadajočih hiš; naše beraštvo je stvarno, naše hlapčevstvo dovršeno. Trajalo je toliko stoletij, sedaj je dokončano: hlapčevstvo hlapčevstvu. Biti samemu sebi hlapec je lažje, kakor biti samemu sebi gospodar, še lažje pa je, odpovedati se gospodarstvu kakor hlapčevstvu. Mi pa smo bili hlapci pesimističnega idealizma, idealnega pesimizma, hlapci izmaličenih simbolov, trubadurji mrtvih kraljic: nadzemske pravice, resnice in sreče, bili smo najdenčki pred lastno hišo.

Življenje je lepo kakor so lepe razgaljene ženske prsi v solncu, krepko kakor strast po napetih ženskih ustih, živo kakor smeh ljubezni pijanih oči. Za vsako komaj spoznano življenjsko lepoto vodijo stopnice kvišku v nova tajinstvena svetišča življenja, v nova omahovanja in nove zmage, v novo smrt in novo rojstvo. Tam je človek zgolj človek, ne pa skelet, razjeden od pesimističnih črvov, tam je lahko resnično tragičen v svoji moči, zdrav v bolezni, vesel v žalosti, miren v grozi, bogat v revščini, svoboden, svetel in lep.

*

Dolgo je spal Peter Klepec, žalostni slovenski junak, in niso izgorele na nebu le jutrnje in večerne zarje, ampak tudi noči, mesece, leta in stoletja je upepelil večno izgorevajoči čas. Končno so se odprle njegove oči: začudeno se je ozrl Peter Klepec v pomladno pokrajino, na polja, oblita s popoldanskim solncem, na gozdove, travnike, loge in hribe, na vasi, trge in mesta, začudeno se je zastrmel vase. Nato se je razveselil njegov obraz kakor popotnik, ki je nepričakovano zagledal pred seboj svoj cilj, in je zavriskal: kajti zazrl je pred seboj novo resnico. In je tako govoril samemu sebi:

„Luč je vzšla v meni: Sence so se razbegnile kakor mračne sanje in solnce je posijalo na moje kraljestvo. Nič več ni v srcu tegobe, ne bojazni, smeh je zardel na bledih ustnicah in v vsem telesu čutim svežo moč čezmernih tveganj.“

„Luč je vzšla v meni: tovarišev potrebujem, živih, ne mrtvih tovarišev in mrličev, ki jih lahko nesem s seboj, kamor hočem.“

„Tovarišev išče ustvarjalec in ne mrličev, tudi ne črede in vernikov. So-ustvarjalcev išče ustvarjalec, tistih, ki bodo napisali nove vrednote na nove table.“

(„Tako je govoril Zaratustra.“) — Anton Ocvirk.

- O d y s s e u s. Moj oče me je klical Odysséja.
Dobil si kazen za brezbožno jed!
Biló bi me, zmagalca Troje, sram,
da nisem maščeval drugóv umora!
- K i k l o p. Joj, stara se preročba izpolnjuje,
da me boš ti, ko se boš vračal iz Troje,
oslepil. A preročba govori
tudi o tebi, da ne uideš kazni,
da blodil boš po morju dolga leta.
- O d y s s e u s. Solít se pojdi! Kar si hotel, imaš!
Jaz grem na breg in s svojo črno ladjo
veslal bom ob Siciliji domov.
- K i k l o p. Ne boš! Izderem si mogočno skalo,
zalúčim jo ter tebe strem in tvoje.
Čeprav sem slep, po tej globeli najdem
si pot na vrh grebena gore Etne.
(*Odide.*)
- Z b o r. Zdaj zvesti smo mornarji Odysséja,
v bodoče pa bo Bakchos naš gospod.

OBZORNIK

PISMA Z MONTPARNASSEA

IV

Pariz, aprila 1932.

Parc des Buttes-Chaumont. — Po gričih premišljeno speljane poti se srečujejo, prehajajo druga v drugo, polze po pobočjih nizdol ali pa se pno kvišku na majhne ploščadi, odkoder se odpira pogled na morje hiš, na beli Sacré-Cœur, na Villette, na Saint-Denis, na stolpove cerkva, na nejasno obzorje, ki se v daljavi sklanja nad mestom. Pod griči sredi parka leži umetno jezero, speljano okoli visokega skalnatega grebena, ki ima na vrhu malo razgledno kupolo, do katere vodita dva mostova. Nedaleč ob jezeru je podzemska jama s kapniki, šumljajočim vrelcem, s polmrakom in odmevom. Ob poteh so smiselno razvrščena drevesa, grmi, gozdiči, ograje, ki vodijo na stopnišča, klopi, majhne, les posnemajoče lope . . . Solnce se blešči na zelenju, na vodnih kolo-barjih, ki jih rišejo čolni, na peščenih poteh, na kipih.

Buttes-Chaumont popolnoma odraža stilizirajoča stremljenja duha, ki se ne more zadovoljiti le s prirodnim, ampak ki teži za preobrazbo naravnega, ki se mu hoče duhovitih domislekov, iznenadenj in presenečenj. Spomni me še znamenitejših pariških vrtov, spomni me dovršenosti francoskega klasicističnega verza, Boileaujeve pesniške dogmatike, izstilizirane besedne dovtipnosti francoskega esprija, sproščene uklenjenosti francoskega formalizma in esteti-

cizma. Ali ni morda dovršenost zgodnje srednjeveške gotike, tako svojevrstno utelešene v opojni Saint-Chapelle ali v veličastni Notre Dame, notranje zvezana z dialektiko Descartovega racionalizma, z logično izumetničenostjo slavnega luxembourškega parka, z urejeno mnogoličnostjo Saint-Étienne-du-Mont, z vsemi nešteti pomniki francoskega ustvarjalnega življenja? Ali ni vzniknilo vse iz nekega osnovnega teženja, dvigniti snov iz neurejenosti v stilni red, ali ne diha iz vsega volja po izdelanosti, domišljenosti, ubranosti, po dovršenosti? Duhovno soglasje diha iz vseh časovno in stilno še tako si nasprotnih umetnin: iz gotike prav tako kakor iz romanske širine, iz rokokoja prav tako kakor iz novodobnega navidez neurejenega modernizma, iz malih, moliérovsko ciničnih Houdonovih kipov prav tako kakor iz plastične razgibanosti belih Rodinovih žen ali iz Bourdelleovega širokega patosa, iz Clunyja prav tako kakor iz Louvrea, Panthéona ali iz novodobnega trga Place de la Concorde; iz Corneillea, Racinea, Moliérea prav tako kakor iz Balzacove širine, Hugojeve romantičnosti, Verlaineovega polnoglasja, Baudelairejeve temačnosti ali iz Zolajevega naivnega naturalizma, Proustovega psihološkega naturalizma in Gideove poetične proze.

Vsi ti pomniki francoske preteklosti, izoblikovane bodisi v pesmi, kipu, palači, sliki, drami, povesti, bodisi v vojnem junaštvu, govorniški vznesenosti, slovitem dejanju ali v literarno zgodovinski teoriji, znanstvenem odkritju, filozofski tezi, vsi ti neizbrisni znaki daljne in bližnje minulosti pa niso danes le mrtve muzejske dragocenosti, niso le literarno ali kulturno zgodovinske znamenitosti, ampak so živi tvorci sodobnega življenja, neposredni oblikovalci duha, osrednja stilna in idejna podlaga francoske ustvarjajoče duševnosti. Pariz brez Louvrea, brez Panthéona, brez Luxembourga, brez montmartrske preteklosti, brez Sorbonne in Collège de France, brez Hôtel des Invalides in njegovih vojnih dragocenosti, brez ozkih, starinskih ulic v Quartier Latinu, kjer še odmevajo koraki Verlainea in njegovih drugov, brez vsega tega bi bil Pariz mrtvo telo brez duše, brez živega srca. Poslednji steber v Saint-Chapelle je zrasel s čuvstvovanjem in mišljenjem sodobnega ustvarjalca in se odzrcalja v vsem velikem življenju.

Francoska kultura je tedaj živa, plodna, resnična stvarnost, prelivajoča se iz preteklosti v sodobnost in iz sodobnosti v bodočnost. Kultura ne sme biti le častitljiva zgodovinska mumija, ampak neprestano sveža in gibka stvarnost. Stvarnost pa pomeni tukaj neko višjo duhovno resničnost vseh narodovih stvariteljskih prizadevanj in izoblikovanj, vseh svojevrstnih duševnih vzponov, ki ognjevito žare iz preteklosti v bodočnost in iz sedanosti v preteklost; stvarnost je tedaj neprestano valujoča dinamična sila, ki plodi duha in razgibava njegovo stvariteljsko moč. Kultura je ubrani spoj vseh elementarnih duševnih svojstvenosti, ki so stvorile narodovo osebnost. Življenje, odtrgano od kulture, od pravrelecev, iz katerih je poteklo, je ustvarjalno mrtvo, negibčno, brezdušno, prazno. Razkol med kulturno preteklostjo in med neposrednim življenjem je usoden za veliki razmah ustvarjalnih samoizpovedi. Čim bolj se sodobno narodovo življenje oddaljuje od virov svoje kulturne stvarnosti, tem bolj se oddaljuje od sebe, od svojih najosebnejših vrednot, tem bolj pada v neznačilnost, v nestvarnost in polagoma duševno usiha. Tak duševni razkroj se nikakor ne da rešiti z novodobnimi gesli o evropeizmu, internacionalizmu ali celo intermondialnosti kulturnih vrednot. Kadar se pesniško, umetniško,

narodno politično ustvarjanje odtrga od svojih etičnih in estetičnih osnov, zapade v brezpomembno posnemanje tujega in je le še premedel odblesk neke prave življenjske resničnosti, ki končno zatone v plitkem duševnem esperantizmu. Kajti le v popolni kulturni samobitnosti, narodno samostojni tvornosti je obsežen pravi evropeizem, pravi internacionalizem, ki se izraža v posameznih duševno jasno izoblikovanih kulturnih stvorih.

Slovenski človek se je odmaknil danes morda bolj kakor kedajkoli od pravirov svojega duševnega življenja, od osnov svojega duha, bolj kakor kedaj se je prepustil tujim idejnim in snovnim vplivom, ne da bi jih notranje preobličil, preustvaril in preizrazil. Odtrgal se je od svoje kulturne preteklosti, od njenih velikih stvaritev in se utaplja v tujem, ne da bi prej popolnoma doživel samega sebe. Ne preraja, ne preustvarja minulosti, ne rase iz njenih idejnih in duhovnih vrednot. Ali išče slovenski izobraženec potrdila za sodobnost in bodočnost v prvih Trubarjevih izpovedih, v Linhartovi zgodovinski ideologiji, v Prešernovih pesniških umetninah, kjer se je prvič dvignilo slovenstvo do ustvarjalnega razmaha, ali živi iz krepke jasnosti Levstikovega Martina Krpana, iz idejnosti njegovih narodno kulturnih in političnih spoznanj, ali se plemeniti iz Jurčičevega, Kersnikovega in Tavčarjevega pripovedništva, iz Jenkove narodnosti, iz Gregorčičeve melodioznosti, iz Kettejeve svežosti, iz Župančičeve stilne in pesniške bujnosti, ali išče za prosojnimi zastori Cankarjeve simbolike kri našega srca in svojstvenost naše duše, ali se utaplja v Groharjevo melanholijo, v Jakopičevo barvenost ali pozna može, ki so iz dneva v dan preko stoletja stremeli po prostosti, svobodi, po solncu in zraku? — Nad vso to preteklostjo lebdita samo še slovenski literarni in kulturni zgodovinar. Za vse druge pa je s stoterimi zapahi zaprta skrivnost.

Od idejnih pravrelcev, od ustvarjalnih pravirov se je odmaknilo naše življenje, od pratemeljev, brez katerih so vsi naši duševni naporji brez smisla, brez cilja in brez pomena. Ali se zavedamo, da mora postati kultura prava stvarnost, da je le v tem obsežen naš prvi življenjski smisel, da se le tu izoblikuje naš etični in idejni svet, da le v njej moremo pronikniti v tiste breztalne globine lastnega bistva, kjer se nam odkrijejo daljna obzorja resnice in lepote? V teh brezdanjih globinah naše duhovne osebnosti, ki se je iz njih izobličil naš mitos, ki je iz njih vstala Julija, Bogomila, ki je iz njih vstal Črtomir in ki je iz njih priklical Cankar svoj najgloblji simbol — slovensko mater; v teh brezdanjih globinah bo začutil slovenski genij svoje pravo rojstvo in pravo prerojenje, svoje vstajenje v sodobnost. —

Popoldan se je nagnil in nad Buttes-Chaumontom se je razpredel prosojno rahel mrak. Iz ulice in od metrojskih postaj prihaja kričanje raznašalcev večernih časopisov in mednje se meče vedno živahnejši hrup avtobusov in avtomobilov. *Sacré-Cœur* se še vedno beli na Montmartreu kakor velik kip iz belega marmorja. Pod njim pa se izgublja mesto v skoraj motne obrise in tone v mehak pariški večer.

Anton Ocvirk.

KNJIŽEVNA POROČILA

F. S. Finžgar: *Pod svobodnim soncem*. Povest davnih dedov. Tretja izdaja. Zbrani spisi I. in II. Založila Nova založba v Ljubljani. 1931. Strani 300 + 368.

Sicer velja tudi tu načelo, da plačujemo vsak članek ali dopis.“

Kakor je začel, tako je tudi končal Štrekelj svoje prevode v Ljubljanskem listu s Turgenjevim. Dne 4. julija 1884. začne izhajati Turgenjeva Povest očeta Alekseja. Štrekljevi prevodi s tem prenehajo v Ljubljanskem listu, ki ga je kmalu zapustil tudi Šuklje kot urednik.

Dr. P. Strmšek.

PISMA Z MONTPARNASSEA

V

Pariz, maja 1932.

Pariz se mi zdi v teh pomladnih dneh še večji, še zanimivejši, še zagonetnejši, še prisrčnejši kakor pa običajno. Prepoln je smeha, solnca, bleska, barvitosti, vonja po zelenju, po dišavah; prepoln je večernega šepetanja, žarečih oči, vročih ust. Vrvenje množic po bulvarjih, avenijah in trgih ustvarja živahen ritem hitenja, gibanja, sproščanja, dogajanja. Kdo naj doume ogromen veletok ljudi, ki se vali in se gnete po mogočnih asfaltnih pločnikih iz dneva v noč, iz ure v uro, iz trenutka v trenutek? Dame iz najvišjih družabnih krogov, dekle, politiki, trgovci, žurnalisti, profesorji, prodajalci časopisov, filozofi, tujci z vseh kontinentov, Američani, študentje, črnci, brezdomci, ljudje brez bodočnosti, pisatelji, delavci brez dela, raztrgani vagabundi, izgnanci, tatovi, zločinci, umetniki, detektivi, ženske s knjižicami in brez njih, ljudje z mnogimi imeni in brez imena, starci, otroci, slepci, bolniki. In vsi ti ljudje mislijo, iščejo, nameravajo, hočejo, upajo, se vesele, so žalostni, obupani, strti, zapuščeni, ljubljani; vsi drve iz ulice v ulico, iz avenije v avenijo, se ustavljajo, prehajajo preko ulic, natlačeni z avtomobili, polze mimo ogromnih izložb, mimo kinov in gledališč, se izgublajo proti Operi, proti Rue de la Fayette, proti Madeleine, v okraje onkraj Seine, vstopajo v tramvaje, izstopajo, se gromadijo iz metrojev in se ne morejo niti za trenutek umiriti.

Opaja me večerni nemir okoli Étoilea, prihajanje sprehajalcev po Elizejskih poljih, kjer se vrste luči v ravnih nepreglednih vrstah, se izgublajo preko Place de la Concorde v Jardin des Tuileries in potemnevajo med starimi pročelji mogočnega Louvrea. Ure in ure bi stal ponoči ob osvetljenem Luksorjevem obelisku na Concorde in poslušal rahlo, mehko drsenje avtomobilov in monotono šumotanje belih vodometov.

In ljubavne noči na bulvarjih Clichy, Rochechouart, tam okoli Pigallea in Moulin-Rougea. Noči prepojene s spomini na bohemsko romantiko starodavnega Montmartrea, ki se zdi, da živi še v ozkih, mračnih ulicah, vijočih se navkreber proti Sacré-Coeuru; noči, preživljene z vso umetniško svobodo in iznajdljivostjo, razvratnostjo in patetiko, ognjevite, opojne, so danes morda le rahel odblesk, le slutnje iz minulosti. „Boîte“ ob „boîteu“, kavarne z glasbo, mala intimna gledališča, skrivnostne podzemne kleti z montmartrskimi posebnostmi, plesišča s črnci, kavarne za invertirane, majhni bari, skrivnostni kabareti, „music-halls“, „phonos payants“, ženske pivnice, kina. Potem pa še ljubezen zunaj na bulvarjih: poljubljanje, objemanje, šepetanje, klicanje, vabljenje, rotnenje, zalezovanje; vroči pogledi, rdeči nasmehi, prikimavanja, soglašanja. In v soju neštevilnih barvitih reklamnih luči so obrazi modrikasto vijoličasti, hiše rdeče, drevesa bela, pločniki zeleni. In v ognjevitem blesku luči je bulvarska pesem še vse bolj vroča:

Parlez-moi d'amour
redites-moi des choses tendres...

Prijetno pa je bloditi včasih popoldne po ozkih zapuščenih pariških okrajih, tam za Phanthéonom, okoli Jardin des Plantes, po okraju okoli Place d'Italie, ali pa onkraj Seine okoli Bastille, okoli trga République, po apaških delih, ki se raztezajo tja preko Cimetiere du Père Lachaise v dolga, mrtva predmestja, bloditi med starimi, napol razpadlimi hišami, kjer lebdi na preperelih stenah dih preteklosti ali pa mrka otožnost revščine. Za Panthéonom, okoli Duhamelovih ulic Lacépede-Vanquelin, Pot-de-fer, Monffetard, koder blodi zamišljeni, boleстно vase pogreznjeni Salavin, slutiš nekdanjo lepoto in pomembnost starinskih portalov, in spominske plošče tu in tam na očrnelih zidovih, kakor da nimajo nikomur ničesar več povedati. Kavarne so tu majhne, neprijetne, revne, večinoma prazne, le kak tuj gost pije ob točilnici aperitiv. Med tesno stisnjenimi stenami ulic v teh delih Pariza ne drve avtomobili, iz kanalov zaudarja po prestani vodi, po gnijočem ribjem mesu, po starih, v mraku razpadajočih predmetih, na ulico udarja vonj po jedilih in kuhinjah, vonj iz sob, dvorišč in pralnic. Sobe so tesne in na oknih vise ogledala, perilo, obleke, čakajoče solnca in zraka. Glas, pojoč bulvarsko popevko, se zdi, kakor da bi prihajal izza lesenih kulisnih ogradij.

Parlez-moi d'amour
redites-moi des choses tendres...

Cerkve so temne in v majhnih parkih sede žene z otroki, starci, nižji uradniki, sprevodniki na metrojih, cestnih železnicah in avtobusih, raztrgani, neumiti in neobriti delavci spe na klopeh, kakor da niso spali še nikoli. Enoličnost popoldanskega vzdušja zmoti včasih glasen klic ali pa harmonika, ki se hreščeče zareži od onkraj ceste. Star slepec sedi na pločniku in malo dekletce čaka na srečo, ki bo morala priti, čaka na usmiljenost mimoidočih. Pesem kakor da ni pesem, da ni bila nikoli pesem, da sploh ne more biti pesem, ampak da je le dopolnilo k tem ulicam in k temu življenju. Potem prideš v obljudenejšo ulico, kjer se vrsti prodajalnica ob prodajalnici in so jedila razstavljena po ozkih trotoarjih skoro do srede ulice. Duh po mesu, razgretem na solncu, po ribji masti, po olju, gnilem sadju, zelenjavi, po kisu, milu, vinu in svežem kruhu. Kričanje, ponujanje, klicanje števil, prerekanje, zabavljanje, besede, ki jih tujec ne more razumeti, iz predmestij, iz argoja. Ženske se gneto okoli stojnic v copatah, v zamazanih domačih oblačilih. Zolajevsko tipične, animalno prvotne, brezstidne, čakate, s trdim, hripavo zamolklim glasom, ki ga lahko slišiš le tod okoli. In potem nabiralci starih oblek s svojim večnim, zategnjeno pojočim „ooobleeeekeeee“, smetarji, raznašalci časopisov, prodajalke rož, ljudje vseh nazivov in poklicev.

Na Montparnasseu pa so noči jasne, svetle, polne ognjene razgibanosti, širine, udobnosti. Pred Coupolo sedimo do jutra, kakor da se ne moremo ločiti, gledamo se, kakor da se že od nekje poznamo, morda smo se videli v Afriki, morda v Ameriki, morda na Madagaskarju, morda v Tokiu ali pa smo se srečali kje ob Gangu v tagorejsko mehkobnem ljubavnem razpoloženju. Milje slikarjev, žurnalistov, literatov, plesalcev, milje radovednih tujcev, ki bi radi dogodka in doživetij. V luči je obraz mlade Yvonne še izrazitejši, še lepši,

njena lahko temna polt se nagajivo odraža od modre svilene obleke, odražajo se njeni črni, kodrasti lasje, njene velike lepe oči, njeni beli zobje. O, ona ne pojde nikoli iz Pariza, ne, nikoli. Pripoveduje mi o Ameriki, o morju, o svojih potovanjih, o svojem študiju. In tudi kadar skonča univerzo, ne pojde iz Pariza? Ah kaj še, nikoli!

Pariz je proti jutru oblit s polnimi svetlobnimi soji zgodnje zarje. Prebuja se ta kolos protislovij, nemira, sijaja in temačnosti. Prebuja se, kakor da vstaja iz sodobnosti v preteklost, kakor da se povrača iz civilizatoričnega, mehanističnega amerikanizma, ki si je usužnjil človeka, njegov mir in zadovoljstvo, k moralnim, individualistično izkristaliziranim pomnikom minulosti, kjer je človek nad materijo, nad strojem utelesil napone svojih umetniških hotenj, svojih ustvarjalnih sil. Prebuja se v vrvež avtomobilov, hitenje ljudi, slo po novem delu in novem čakanju, prebujajo se temne, častitljive palače, oblite z mrakom stoletij, templji novega človeka.

Anton Ocvirk.

KNJIŽEVNA POROČILA

Juš Kozak: Šentpeter. Roman. Založila Tiskovna zadruga. V Ljubljani 1931. 423 str.

To delo, ki je predelan ponatis iz „Ljubljanskega Zvona“, je Kozak zasnoval kot nekak rodbinski roman po načinu Mannovih „Buddenbrookov“ ali Galsworthyjeve „Forsyte-Sage“. Pri izvršitvi pa se mi zdi, da se mu je snov raztekla v tisto, kar predstavlja danes, namreč nekaj, kar ni ne široka podoba šentpeterskega miljeja, a tudi ne izrazita zgodba in povest ene rodbine. To je bilo mogoče in celo nujno zaradi tega, ker ni v rodbinskem črtežu Zamejčevih nikjer tako izrazitega intimnega središča, kakor ga imajo na primer „Buddenbrookii“ v tem, da njihov avtor v Tomažu Buddenbrookku riše prav za prav svojega dvojnika, in kakor ga predstavlja v Galsworthyjevem epu ideja o razkrojni in pogubni sili lepote v računarskem in treznem svetu angleškega meščanstva, iz katerega je izšel tudi pisatelj sam.

Da takega osebnega in resnično intimnega momenta v Kozakovem romanu ni, je morda na več načinov usodno za vse delo, predvsem pa za osnovno življenjsko moč stvaritve, kajti odkod črpati navdih, če ti ne vre neprestano sam od sebe iz takega naravnega vira, kakor je izpoved, pa bodisi da je še tako prikrita in umetno zastrta z vizijami ustvarjenih svetov. Vendar pa se Kozakov roman nanaša na preteklost njegovega rodu in za osebe daljnih sorodnikov, ki jih opisuje v svojem delu, je najbrže uporabil marsikako potezo, ki jo je opazil in si jo zapomnil pri mnogo bližjih članih svoje rodbine, nego so oni, o katerih govori. Na to opozarja zlasti posvetilo, ki velja avtorjevemu očetu kot potomcu „Cunjarjevega“ rodu. Položaj, ki je s temi dejstvi odrejen avtorjevi fantaziji, je skorajda nekoliko nevaren: oblikuje naj snov, ki ga osebno in v najtočnejšem pomenu besede intimno ne zadeva, dasi mu je po drugi plati vendarle nekako nenavadno ljuba in draga. S tem je podana nekaka dvoumnost v osnovnem čuvstvu do snovi, iz katere poteka inspiracija, ki je samo dozdevna. In ta je povzročila nekatere temeljne nedostatke Kozakovega dela.